

Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis

LITERATŪRAS IZSTĀDE “RUMĀNIJA UN LATVIJA VIENOTĀ EIROPĀ”

Inta Šmitiņa,

LAB Uzziņu un SBA nodaļas vadītāja

Sibiu — Eiropas Kultūras galvaspilsēta

2007. gada 13. jūnijā Rumānijas pilsētā Sibiu tika atklāta izstāde “Rumānija un Latvija vienotā Eiropā”. Izstādi organizēja Sibiu bibliotēka ASTRA un Latvijas Akadēmiskā bibliotēka.¹

2007. gada Eiropas Kultūras galvaspilsētas ir Sibiu un Luksemburga. Abas pilsētas var lepoties ar bagātu pagātņi un kolorītu kultūru sajaukumu. To, ka Sibiu šogad ir Eiropas Kultūras galvaspilsēta, varēja just ik uz soļa,

un priecēja, ka arī mūsu izstāde daudzo kultūras pasākumu ietvaros un kopainā notiek tieši šajā laikā.

Pilsētai, kas izraudzīta par Eiropas Kultūras galvaspilsētu, ir iespēja iegūt lielāku atpazīstamību citu Eiropas Savienības dalībvalstu pilsētu vidū, kā arī popularizēt savu kultūru ārpus tās robežām, tādējādi tiek uzsvērtā Eiropas kultūru bagātība, to simbioze un daudzveidība, atsegtas kopīgās iezīmes un parādīts atšķirīgais. “Veicināt Eiropas tautu tuvināšanos” — tāds bija 1985. gadā uzsāktā Eiropas kultūras galvaspilsētu projekta mērķis.

Pirmās Eiropas Kultūras galvaspilsētas titulu ieguva Atēnas, jo tās uzskatāmas par visas Eiropas civilizācijas šūpuli.

Liverpūle un Stavangersa izraudzītas 2008. gadam, bet Linca un Viļņa — 2009. gadam. Jaunajās vadlīnijās ik gadu paredzētas divas kultūras galvaspilsētas — pa vienai no kādas vecās un jaunās Eiropas Savienības dalībvalsts.

Plānots, ka 2014. gadā kāda no Latvijas pilsētām pirmo reizi kļūs par Eiropas Kultūras galvaspilsētu.

Tēma, ko šim gadam izraudzījās Sibiu, ir "Kultūras pilsēta — kultūru pilsēta". Sibiu dzīvo Rumānijas lielākā vācu kopiena un nozīmīga daļa ungāru minoritātes, kā arī čigāni, slovāki un ukraiņi. Kultūru sajaukums piedod pilsētai īpašu dinamismu.

Sibiu bija pārsteigums. Tas bija pārsteigums acīm, ausīm un sirdij. Sibiu (vāciski — *Hermannstadt*) ir Transilvānijas pilsēta, kas nevar atstāt vienaldzīgu nevienu tās apmeklētāju. Sibiu atrodas tuvu Rumānijas ģeogrāfiskajam centram. Pilsētas dibināšana tiek datēta ar 1190. gadu, kad tagadējās pilsētas teritorijā apmetās vācu izcelsmes iedzīvotāji. Pilsētu postījuši tatāri, turki, mēris, zemes trīces un ugunsgrēki. Sibiu ir unikāla tieši ar savu neatkārtojamo auru, ko radījuši tās pagātnes notikumi.

2002. gada tautas skaitīšanā iedzīvotāju skaits Sibiu sasniedza 154 892 cilvēkus.

Daži nozīmīgākie dati, kas liecina par Sibiu nozīmību ne tikai Rumānijas, bet visas Eiropas mērogā?

1191 — pilsētas vārds (*Cibinium*) tiek pirmoreiz dokumentēts. Tas tiek minēts pāvesta Selestīna III bullā, kas vēl šodien apskatāma Vatikanā.

1292 — atvērta pirmā slimnīca mūsdienu Rumānijas teritorijā. To iekārto Svētā Gara ordeņa krustneši.

1366 — dokumentos pirmoreiz parādās pilsētas nosaukums "*Hermannstadt*".

1380 — pirmā dokumentētā skola mūsdienu Rumānijas teritorijā.

1438 — Pāvesta runā Sibiu tiek nosaukta par visas kristietības Austrumu priekšposteni.

1494 — pirmā aptieka mūsdienu Rumānijas teritorijā.

1534 — pirmā papīra fabrika mūsdienu Rumānijas teritorijā.

1544 — pirmā drukātā grāmata rumāņu valodā tiek iespiesta Sibiu.

1777–1779 — homeopātijas pamatlicējs Zāmuels fon Hānemans (1755–1843) dzīvo Sibiu un strādā plašajā Brukentāla bibliotēkā, ir ģimenes ārsts un saņem materiālu balstul medicīnas studiju pabeigšanai Vīnē.³

1782 — atklāts ķīmiskais elements telūrs.

1788 — pirmais teātris mūsdienu Rumānijas teritorijā.

1789 — izdota pirmā rumāņu avīze.

1817 — tiek atvērta Brukentāla muzejs, tas ir pirmais muzejs mūsdienu Rumānijas teritorijā.

1861 — nodibinās biedrība ASTRA.

1904 — otrā pilsēta Eiropā, kas sāk izmantot elektriskos tramvajus.

1919 — pilsēta oficiāli iegūst Sibiu vārdu.

Sibiu piemīt viduslaiku pilsētām raksturīgā maģiskā pievilcība, kas, rītot gadiem, iegūst izsmalcinātu niansētību. Īpaši raksturīgi ir tās neparastie jumtu logi, kas atgādina viegli pievērtas acis. Jāpiekrīt vārdiem pilsētas ceļvedī — "Iepazīt un atklāt sev Sibiu ir vienlaicīgi viegli un grūti, jo aiz pazīstamajām Eiropas Kultūras galvaspilsētas zīmēm (baznīcas, cietokšņu sienas, laukumi un teātri) vēl atrodami īsti dārgakmeņi — metālkalumi, seni sienu uzraksti, kas bieži paslīd garām nepamanīti".⁴

Izstādes priekšvēsture

Šīs izstādes tapšanai ir diezgan gara priekšvēsture, par ko gribētos pastāstīt sīkāk.

2006. gada februārī Latvijas Akadēmiskajā bibliotēkā tika atklāta izstāde "Latvija — Rumānija: pagātne, tagadne un nākotne".⁵

Latviešu un rumāņu tautu līdzīgie likteņi un vēsturiskās paralēles vieno mūsu it kā atšķirīgās valodas un mentalitātes, kuras vēl šķir arī lielais ģeogrāfiskais attālums. Izstādes organizēšanā piedalījās arī Rumāņu–moldāvu biedrība “Doina” un Rumānijas goda konsulāts Latvijā. Pasākumu atbalstīja Latvijas Republikas Īpašu uzdevumu ministra sekretariāts sabiedrības integrācijas lietās. Izstādes atklāšanā piedalījās Rumānijas vēstnieks Latvijā George Tokaji (*Gheorghe Tokay*) un biedrības “Doina” valdes priekšsēdētāja Raisa Gerasimoviča-Durajčika.

Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas krājumā ir daudz izdevumu par Rumāniju, rumāņu autoru darbi, mākslas albumi, unikālas 18. gadsimta kartes, kurās redzama tagadējās Rumānijas teritorija. Izstādē bija apskatāmas atzītas Rumānijas modernās mākslas pārstāves Irinas Horsias gleznas, veidotas netrāicionālā stilā un Ruksandras Sibilas Mermezes gobelēni. Izstādes atklāšanā varēja klausīties un vēlot rumāņu tautasdziesmas un dejas, mīeloties ar rumāņu ēdieniem.

Rumāņu un latviešu tautas ir senas indoeiropiešu tautas, kas, spītējot vēstures dramatiskajām kolīzijām, spējušas saglabāt dziļas un savdabīgas kultūras. Tās cieši balstās mūsu nacionālajās tradīcijās un it īpaši mūsu tautasdziesmās, ar kurām mēs pamatoti lepojamies. Zīmīgi, ka rumāņi savas tautasdziesmas sauc par doinām, kamēr mēs, latvieši, savas tautasdziesmas — par dainām. Arī tas ir vārds, kas mūs vieno. Rumāņu doinas, tāpat kā izcilā rumāņu tautas balāde “Miorica”, savukārt ir kļuvušas par būtisku mūsu, latviešu, kultūras daļu.

Rumānija savās kara gaitās šķērsojis eposa “Lāčplēsis” autors Andrejs Pumpurs.⁶ Jānis Kalniņš savā biogrāfiskajā romānā par Andreju Pumpuru apraksta viņa uzturēšanos Rumānijas pilsētā Turnseverīnā: “Turnseverīnā vilciens iebruca pievakarē. Vakarā Pumpurs izgāja ārpus pilsētas un līdz pusnaktij kļīda gar Donavas malu. Viņš bija pārsteigts un samulsis. Pumpuram likās, ka viņš atkal ir

Daugavas krastos, tik ļoti Donava atgādināja Daugavu. Tie paši lēnie līči, tie paši krasti, arvien viena puse zemāka par otru, tas pats skaidrais ūdens ar baltajām putām, vilņiem, atvāriem un straumēm.”⁷

Latviešu lasītāji rumāņu autoru sāka iepazīt 19. gs. beigās, kad mūsu periodiskajos izdevumos parādījās Rumānijas karalienes Elizabetes (literārais pseidonīms Karmena Silva) aforismi. Karalienes Elizabetes (1843–1916) romāni, aforismi un rumāņu tautas folklorā sakņotās pasakas un balādes iznākuša arī atsevišķās grāmatās latviešu valodā 20. gs. sākumā. Karmena Silva, kura kādā dzejolī izskaidro sava pseidonīma nozīmi (meža dziesma) tiešām daudz izdarījusi rumāņu kultūras vērtību popularizēšanā pasaulē, kaut arī rakstījusi tikai vācu valodā un literatūras kritikā vērtēta dažādi.⁸

20. gs. sākumā latviski tulkoti jau vesela plejāde rumāņu autoru — Dimitrije Bolintiņjanu (tulkojis Jānis Rainis), Jons Kreanga, Mihajs Eminesku, Jons Luka Karadžale, Barbu Delavranča u.c.

Rumāņu izcelsmes mītu un reliģiju pētnieks Mirča Eliade (1907–1986) nu jau pats pārtapis par vienu no 20. gs. mītiem. Par Eliadi rakstījis Roberts Mūks⁹, Eliades koncepciju ietekme jūtama Haralda Biezā (viņš arī personiski bijis pazīstams ar Eliadi), Vairas Viķes-Freibergas un Janīnas Kursites pētījumos par latviešu mitoloģiju.

Sadarbība noris arī zinātnes jomā, un tai ir sena vēsture. 1954. gada oktobrī mūsu LZA apmeklēja pirmā ārzemju delegācija un tā bija tieši no Rumānijas ZA. Latvijas Akadēmiskā bibliotēka apmaiņas ceļā saņem daudz vērtīgu izdevumu no Rumānijas bibliotēkām. Arī rumāņu lasītāji iepazīst mūsu autorus — Vili Lāci, Zigmundu Skujiņu, Andri Kolbergu, Marģeri Zariņu, Imantu Ziedoni, latviešu bērnu prozu un mūsu dainas. Tulkotājs un atdzejojotājs no romāņu valodas un rumāņu kultūras pazinējs dzejnieks Leons Briedis un viņa dzīvesbiedre Marija daudz darījuši mūsu kultūras saišu stiprināšanā. Ar viņu gādību jau

1988. gadā Latvijā tika izveidota Rumāņu kultūras biedrība, kas palīdz mūsu valstī dzīvojošajiem rumāņiem ne vien saglabāt savu dzimto valodu, kultūru un nacionālo identitāti, bet arī aktīvi integrēties Latvijas sabiedrībā un valstī.

Radās doma šo izstādi parādīt arī Rumānijas Nacionālajā bibliotēkā, jo, to veidojot, tika atklāti daudzi interesanti fakti par latviešu un rumāņu tautu likteņu kopsakarībām, kurus būtu žēl neparādīt un neanalizēt vēl dziļāk un plašāk. Izstādes materiāli būtu interesanti arī rumāņu auditorijai.

Tika izveidota praktiski cita izstāde, kura bija daudz plašāka, jo daļa materiālu sniedza apmeklētājiem vispārēju pamatinformāciju par Latviju, tās vēsturi un dabu, tautsaimniecību, kultūru, mākslu, izglītību un zinātni.¹⁰

Jau tā paša gada oktobrī Rumānijas Nacionālajā bibliotēkā Bukarestē sadarbībā ar Latvijas vēstniecību Rumānijā tika atklāta izstāde "Rumānija un Latvija vienotā Eiropā".¹¹ Izstādes atklāšanā klātesošos uzrunāja Latvijas vēstnieks Rumānijā Alberts Sarkanis, Latvijas izglītības un zinātnes ministre Baiba Rivža, Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas direktore Venta Kocere, Rumānijas Nacionālās bibliotēkas direktore Marija Raduku (*Marija Răducu*) un izcilā rumāņu dzejniece Ana Blandiana, kura ir cieši saistīta ar Latviju un tās dzejniekiem.

Latvijas Ārlietu ministrija bija sagatavojusi plašu ekspozīciju par Latvijas un Rumānijas diplomātisko attiecību vēsturi. Apmeklētājus ieinteresēja arī izdevumi un foto materiāli par mūsu valsts proklamēšanu, valsts prezidentiem, iedzīvotāju deportācijām, padomju un Atmoda slaiķu. Vēsturisko daļu noslēdza izdevumi par Latviju Eiropas Savienībā un NATO. Pievilcīgi un izdevumiem bagāti bija stendi par Latvijas mākslu, mūziku, pilsētām, Rīgu, tās vēsturi, arhitektūru. Atsevišķa izstādes daļa veltīta arī zinātnes attīstībai Latvijā. Atspoguļojām arī Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas vēsturi, bibliogrāfisko un izdevējdarbību.

Izstādes koptēlu darīja krāsaināku Latvijas Institūta izdotie plakāti, informatīvie bukleti un atsevišķi lietišķās mākslas eksponāti. Mūsu izstādi papildināja izcilā fotomākslinieka Jāņa Gleizda darbu izstāde, jo tieši Rumānijā 1969. gadā starptautiskā izstādē par kluso dabu "Rudens" (Āboli) viņš saņēmis savas pirmās divas zelta medaļas.

Mēs piedalījāmies arī Latvijas Tautas frontes muzeja izstādes "Latvijas ceļš no dziesmotās revolūcijas līdz Eiropas Savienībai" atklāšanā. Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas direktore Venta Kocere uzstājās ar stāstījumu izcilajam rumāņu zinātniekam Grigorem Moisilim (1906–1973) veltītajā pasākumā, tikās ar viņa atraitni Vioriku Moisilu. Akadēmiķis Moisils, kurš savulaik viesojies arī Latvijā un Elektronikas institūtā ticis ar akadēmiķi Eduardu Jakubaiti, uzskatāms par rumāņu datorzinātnes aizsācēju, vienlaicīgi bijis tāda daudzpusīga zinātnieka tips, kuru aizrauj daudzi pilnīgi atšķirīgi jautājumi.

Izstāde "Rumānija un Latvija vienotā Eiropā" izraisīja plašu interesi, mēs tikām uzaicinātas parādīt šos materiālus nākamajā gadā Sibiu. Sākām pētīt, kas mums varētu būt vienojošs ar šo tālo un tad vēl svešādi skanošo pilsētu. Izrādās — jau 1971. gada janvārī un februārī Rīgā Aizrobežu mākslas muzejā notikusi Sibiu pilsētas mākslinieku glezniecības un grafikas izstāde. Sakarā ar šo izstādi pat ticis izdots katalogs.

Sibiu notikuši dažādi zinātniski simpoziji un konferences, kurās piedalījušies Latvijas zinātnieki, arhitekti un muzeju darbinieki.

Sibiu dzīvojis izcilais rumāņu izcelsmes filozofs Emils Čorans (1911–1995), ar kuru latviešu lasītājus savās publikācijās plaši iepazīstinājis Leons Briedis.¹²

Bibliotēka ASTRA

Bibliotēka dibināta 1861. gadā. Tās dibinātāja ir biedrība ASTRA (Transilvānijas rumāņu literatūras un tautas kultūras asociācija). No 1861. līdz 1918. gadam bibliotēka

ASTRA pilda Rumānijas Nacionālās bibliotēkas funkcijas. No 1905. gada bibliotēka atrodas ASTRAS pilī, kas atrodas parkā ar tādu pašu nosaukumu.

Izstāde iekārtota ļoti greznās rokoko stila telpās, kurās agrāk atradies teātris. Pēc bibliotēkas direktora ierosmes, visos gaitēšos dzirdama klusināta klasiskā mūzika, kas rada īpašu gaisotni. Lieliska ir bibliotēkas jaunā ēka, kuras atklāšana notikusi vienlaicīgi ar Rumānijas iestāšanos Eiropas Savienībā.

Bibliotēkas direktors profesors Onuks Nemešs-Vintila (*Onuc Nemeș-Vintilă*), kurš par mums rūpējas ar tiešām neviltotu sirsnību un gādību, ir ļoti spilgta un neordināra personība. Ar viņu bija reizē grūti un patīkami pārviēties pa Sibiu ieliņām, jo viņu nepārtraukti kāds sveicināja un daudzi gribēja pārmiēt kādu vārdu. Onuks Nemešs-Vintila ir rakstnieks, dzejnieks, žurnālists un mākslinieks, kurš glezno ikonas. Viņa ikonu gleznojumi uz stikla pabijuši izstādēs vairākās valstīs, ceras, ka tām kādreiz pievienosies arī Latvija. Tika noslēgts sadarbības līgums starp Sibiu bibliotēku ASTRA un Latvijas Akadēmisko bibliotēku.

Bibliotēkas direktors noorganizēja mūsu vizītes pie Sibiu apgabala domes priekšsēdētāja Martina Boteša, Luciāna Blagas universitatē un bibliotēkā, Brukentāla muzejā un bibliotēkā. Evaņģēliskajā katedrālē baudījām lielisku ērģelmūzikas koncertu. Interesants bija Sibielas ciema stikla ikonu muzeja apmeklējums.

Sibiu ieliņās

Sibiu raksturīgas šauras bruģētas ieliņas, un pāri sarkano dakstiņu jumtiem slejas piļu un baznīcu torni. Interesants ir Arkebūzu tornis, Podnieku tornis un Namdaru tornis, Kariatīdu māja un Svētās Trīsvienības ortodoksālā katedrāle, kas celta kā slavenās Konstantinopoles Svētās Sofijas katedrāles samazināta kopija. Neparasti gleznaina ir 13. gs. būvētā Kāpņu pasāža, kas savieno pilsētas zemāko daļu ar augšējo pilsētu.

Viena no izcilākajām Sibiu celtnēm ir Brukentāla muzeja ēka. Zāmuels fon Brukentāls (1721–1803) bija vietējais gubernators, kura aizraušanās bija gleznu kolekcionēšana.¹³ Raksturīgi apgaismības laikmeta tendencēm, bija ļoti vispusīgi izglītots, kolecionēja arī retas grāmatas, rokrakstus, monētas, minerālus un citas raritātes. Brukentāls bija slavenā vācu filozofa Imanuela Kanta (1724–1804) laikabiedrs, studējis Hallē un Jēnā tieslietas, filozofiju un politiskās zinātnes, viņš izcēlās ne tikai ar neparastu inteliģenci, lieliskām prāta spējām, bet arī ar uzņēmību un mērķtiecību. 1817. gadā muzejs tika atvērts publikai, jo tā testamentā bija vēlējis pats barons Brukentāls. Tas ir ne vien vecākais muzejs Rumānijā, bet arī viens no vecākajiem Eiropā. Brukentāla pils ir viena no skaistākajām baroka celtnēm Rumānijā. Ieeja muzejā ved caur monumentālu portālu, kuru rotā fon Brukentālu ģimenes ģerbonis. Muzejā apskatāmi Jana van Eika, Hansa Memlinga, Lukasa Krānaha, Pitera Brēgela un Ticiāna šedevri. Turpat blakus atrodas arī Brukentāla bibliotēka, kurā ir 300 000 izdevumu bagāts krājums.

Kas Rīgai ir bijis Johans Kristofs Broce, tas Sibiu bijis Johans Bēbels (*Johann Böbel*). Johans Bēbels (1824–1887) ar fotogrāfa precizitāti fiksējis Sibiu ieliņas, namus un sīkākas detaļas — durvis, vārtus, logus un slēģus.

Sibiu ar savu viduslaiku šarmu pievelk tūristus, kurus sevišķi pārsteidz neparastās namu acis sarkanajos dakstiņu jumtos, tādēļ tā tiek dēvēta par daudzo acu pilsētu. Interesanti, ka Sibiu vecajiem namiem raksturīgās logu acis pēc Onuka Nemeša-Vintilas ierosmes pārceļojušas arī uz jauno bibliotēkas ASTRA ēku.

Kopumā Sibiu atstāja ļoti skaistas un mājīgas, senām kultūras vērtībām bagātas un vienlaikus augošanas pilsētas iespaidu, tā patīkami atšķiras no citām Eiropas pilsētām, kur dzīve izplānota desmitiem gadu uz priekšu,

kur viss ir tik akurāts, pareizs un reizēm pat garlaicīgs.

Rumāņu tautas pasakas parasti beidzas ar vārdiem: “Bet es zirgam seglos biju un jums to visu izstāstīju.”¹⁴ Pārfrāzējot tos, vārētu teikt: “Bet es dažas dienas Sibiu biju un jums to visu izstāstīju.”

Vēres

- ¹ Letonia, prin carte și fotografie. *Tribuna*. 2007. 14. iunie.
- ² Vasiu, A., Baltat, D. *Discover Sibiu–Hermannstadt*. Sibiu: Hunterus Verlag. p.14–16.
- ³ Mertens, H. *Über Hahnemann und die Homeopathie*. Berlin, 1936.
- ⁴ Vasiu, A., Baltat, D. *Discover Sibiu–Hermannstadt*. Sibiu: Hunterus Verlag. p.3.
- ⁵ Filipovs, A. Rumānija Latvijā: (sakarā ar izstādi “Latvija — Rumānija: pagātne, tagadne un nākotne” LAB 2006. febr.). *Izglītība un Kultūra*. 2006. Nr. 9. 8. lpp.
- ⁶ Pumpurs, A. *Raksti*. Rīga: K. Bērziņa apgāds, 1912. 249. lpp.
- ⁷ Kalniņš, J. *Andrejs Pumpurs*. Rīga: Liesma, 1972. 232. lpp.
- ⁸ Kremnitz, M. *Carmen Sylva.: Eine Biographie*. Halle: Thamm, 1903.
- ⁹ Mūks, R. *Sakrālā un profānā polaritāte Mirčas Eliades darbos un kristietībā*. Rīga: Zinātne, 2002.
- ¹⁰ Šmitiņa, I. Expoziția “România și Letonia în Europa Unită” din Arhiva Bibliotecii Academiei Letone, 26oct.–24 noiem. 2006: Biblioteca Națională a României. [izstādes katal.]. Rīga: LAB, 2006. 61 p. il.
- ¹¹ Paladi, D. *Cărți expuse la Biblioteca Națională a României*. Bibliopolis. 2006. 1–2. 48.p.
- ¹² Briedis, L. Čorans jeb apžēlotais Kristus. *Grāmata*. 1991. 10:10–11.
- ¹³ Ittu, G. *Geschichte des Brukenthalmuseums*. Sibiu: Monumenta, 2003.
- ¹⁴ Stiprinieks, A. *Rumāņu tautas pasakas*. Rīga: Liesma, 1976.